

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer **szombaton** egy iven. — **Előfizetési ár** egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül első országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — **Hirdetések díja** száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. **Melléklési díj** minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő **mindennemű közlemények** a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961 sz. intézendők.

Visszapillantás 1878-ra.

(Vége.)

Protestáns egyházunk önkormányzati jogai mellett, a lefolyt évben is védelmi harcokat folytattak egyházkerületeink, az államhatalommal szemben. Hogy az *alkotmányos magyar kormány* és a *protestáns egyház* küzdelemben állhasson egymással, azt egy pár évtizeddel ezelőtt, midőn az abszolutizmus kinyújtott vas karjával a protestáns egyházat agyon szoritani, vagy legalább minden jogától kifosztani törekedett, már fogalmilag lehetetlennek tartottuk volna; mert hiszen a protestáns egyház is éppen azokon az elveken nyugszik, melyek egy alkotmányos magyar kormánynak fönmaradását és életét biztosíthatják. — Egész szervezete a népképviselőten nyugoszik, az egyházközségi közgyűlésektől, vagy a presbyteriumoktól kezdve, föl egész a legfőbb törvényhozó és intézkedő organumig, a zsinatig; még a hitelvetek illetőleg is, a szentírás alapján a lelkiismeret szabadságát biztosítja és megadja minden egyes egyháztagnak. Törekvései sem lehetnek ellentétben az államkormány által, hivatás szerint képviselt magyar nemzetiiség érdekeivel, mert a mint hazai történelmünk igazolja, a magyar protestáns egyház mindenképpen magyar volt, névben, szívében és tetteiből következően; így történt az, hogy a protestáns egyház szabadságának védelme az idők folyamában egyszersmind a magyar alkotmányos szabadság védelmezése is volt. — Honnan van tehát a nagy változás, miért foly a harc és küzdelem a magyar protestáns egyház és a magyar államhatalom között? Sajnos félreértések, a protestáns egyháznak békekötésekben gyökeredző és országos törvények által biztosított jogainak az államhatalom intéző közegei részéről kellő figyelembe nem vétele, sőt kicsinylése, okozták a küzdelmet, mely aztán a két fél közötti kölcsönös bizalom kötelékét meglazítja, keserítő nyomokat hagy hátra a kedélyekben, akadályozza mindenik félre nézve a folytonos haladást és előmenetelt.

Ilyen megütközést keltett a magyar protestáns

egyházban a vallás és közoktatási miniszteriumnak azon intézkedése, hogy a középtanodákban, úgy az államiakban, mint a protestáns telekezet által fenntartottakban, a magántanulásra, magánvizsgálat adásra, tanévek és osztályok összevonására, valamely tantárgy mellőzhetésére az engedélyadást egyedül önmagának tartotta fel és követeli; tehát a felügyeleti legfelső jog helyett, a protestáns tanintézetekben is, a protestáns egyházat illető autonóm intézkedési és rendelkezési jogot gyakorolja, autonómiánkat teljesen megsemmisíti; mert az többé nem állhat egyébből, mint egyszerű véleményezésből; holott a magyar protestáns egyház jogosan megvárhatja, hogy még az ország törvényhozó közege is, midőn a felsőbb és középtanodák ügye törvény által szabályoztatni céloztatik, az általa létesített és nagy áldozatok árán fenntartott iskolái érdekében, melyek közvetlen tulajdonát képezik, előbb törvényes alakzatban hallgatassék meg; ezt igényeli a jogfolytonosság, — a szerződéseken alapuló törvény szentsége.

Másik intézkedés, mely visszahatást keltett, a tanfelügyelők számára még 1876-ik évben kiadott miniszteri utasítás 64—68. §-aiban foglaltatik, mely szerint a tanfelügyelő kötelességei közé tartozik a felekezeti tanítókra is felügyelni, hogy a népiskolai törvény követelményei szerint választattak-e? ha hivatalból elmozdítottak, ellenőrizni, hogy az egyházi hatóság fenálló törvénye vagy szabályai szerint itéltettek-e el? nem történik-e rajtuk méltatlanság? felügyelni, hogy a felekezeti iskola vagyona biztosan helyeztessék el s rendeltetése céljára fordítottassék; a tanítók a törvényben kijelölt munkakörön és polgári jogok gyakorlásán kívül más hivatalt ne viselhesse nek stb. — Ezen utasítás irányzata ellen a dunántúli ref. egyházkerület még 1877-ben fölírván, a miniszter válaszában kijelentette, hogy magyarázó körrendeletet bocsátott ki a tanfelügyelőkhöz, nehogy a tanfelügyelők tulbuzgóság, vagy a prot. egyház autonóm jogkörének tán nem elég ismerete folytán az utasítás fentebb idézett §-aiban foglalt rendelkezéseket tul-

lépjék. De bizonyára az a magyarázó körrendelet sem ad más értelmet azon §-oknak, s kétségtelen, hogy a tanfelügyelők, egyházszervezetünkben létező közigazgatási és törvénykezési forumok fölé helyeztetnek ellenőrző hatóságképen s a magyar protestáns egyházközségeknek, megyéknek és kerületeknek nincs már többé annyi önállóságok, hogy a vagyonkezelésnél az ellenőrzést nélkülözhetnék. A dunántuli ref. egyházkerület ez értelemben újra fölirt, s a testvérkerületeket is fölhivta hasonló nyilatkozattételre.

Sok nevezetes pontot, fény- és árnyképeket jelölhetnénk még a lefolyt év folyamából, melyek intőleg szólanak hozzánk; de már az eddig jelzett élettünetmények is elegendők arra, hogy szemlénk kiindulási pontjánál jelzett feladatunknak, t. i. hogy mik legyenek legsürgősebb teendőink, némileg eleget tegyünk.

A magyar ref. egyház kerületei, az alkotmányozó zsinat megtartása fontos ügyét, kölcsönös bizalom és egymás megértése által segítik valósulásra; hasa át mind az 5 egyházkerületet azon erős és mély meggyőződés, hogy egyesülésre mindegyiknek nagy szüksége van, és csak egyesült erővel állhatnak meg azon ellenséges áramlatok között, melyek a magyar reformált s általában a protestáns egyház kiseded hajóját körülveszik és ostromolják. — Egy szervezett hadsereg föllépése, az ellen bármily nagy táborára nézve is megdöbbentő és határozó szokott lenni, míg rend és fegyelem nélkül bármily nagy sereg is, célt soha nem ér, önmagát és erőit hasztalanul áldozza fel. — Miután azonban a zsinattól mindent nem várhatunk, mert az csak egyik eszköz leend arra, hogy azután ügyeink és dolgaink rendszeresebben kezeltethessenek: tehát önmagunknak kell készíteni elő az utakat és módokat, melyeken a magyarországi ref. egyház biztos jövője nyugodjék. — Ilyen eszközök már: az iskolaügynek általában rendezése és szabályzata, az egyházi élet fölvirágoztatására célzó működések — belmissió — életbeléptetése.

Hogy a tanügy terén mennyire szükségünk volna az öntudatos és következetes intézkedésekre, arról meggyőződhetünk, ha a protestáns tanintézeteket, az azokban követett eljárásokat és rendszereket figyelembe vesszük. — Maguk a reformált egyházkerületek fölsimerték már régebben e kiáltó szükségét, midőn az egyetemes tanügyi bizottság életbeléptetését egyezőleg kívánták és óhajtották. A lefolyt évben a dunamelléki egyházkerületnek e tekintetben intézett fölhívása a két tiszai kerületben kellő viszhangra talált, mindenik kerület kifejezvéen őszintén és határozottan, hogy egyetemes tanügyünknek rég érzett és kellő orvoslást még sem nyert hiánya fölötti

aggodalmak, reménylhetőleg csak az egyetemes tanügyi bizottság újból fölelevenítése után enyészhetnek majd el. — A dunántuli ref. egyházkerület igaz, hogy még májusi közgyűlésében úgy nyilatkozott, hogy az indítványt t. i. az egyetemes tanügyi bizottság felállítását, az iskolaügyet munkálkodási körébe bevonó zsinat előestéjén nem pártolja, de már októberi közgyűlésében a magyar protestáns egyetem nagy-szerű eszméjének újból fölelevenítése s e tekintetben a testvér egyházkerületekhez intézett fölszólítása folytán s az ezen eszme megvalósítása érdekében kinevezett küldöttsége által, tényleg beismerte, hogy a magyarországi ref. egyház kebelében a tanügy czélszerű rendezésére és intézésére nézve egy országos bizottság szervezése nélkülözhetlen. Egy oly egyetemes bizottság adhat csak irányt és újabb fejlődést reformált egyházunkban a tanügynek.

Továbbá a biblia fordítás ügye az egyházkerületek által karoltassék fel s eszközöltessék, hogy mielőbb mind az ó mind az új szövetség nyelvünk mai fejlődéséhez méltó alakzatban jelenjék meg.

A magyar ref. egyházban egy közös énekeskönyv előállítása szintén rég óhajtott tárgyat képezi már; az egyházkerületek részéről meg is választattak e czélből a küldöttek, kik mint az énekes könyvi bizottság tagjai működésüket megkezdték. Vajha a jelen év a kellő sikert és eredményt meghozhatná!

Az egyházi élet fölvirágoztatására, a valódi egyháziasság előmozdítására föl kell használni a vasárnap megünneplésének nagyfontosságú intézményét is s e nemes célra közrehatni és működni a lelkipásztorok és tanítók első sorban hivatvák. — Tehát nemcsak társadalmi uton kell azt előmozdítani, hanem minden egyháztól joggal megkövetelhetvén, hogy a vasárnapnak illő komolysággal és lelki haszonnal megülését minden célszerű eszköz felhasználásával az egyháztagokra nézve foganatosítja: a mi hitfeleketünk lelkipásztorai és tanítói erkölcsi elengedhetlen kötelességöknek tartoznak ismerni a vasárnap megünneplésének keresztülvitelét.

Lelkipásztori és tanítói értekezleteink ügyében is tenni kell valamit, igaz, hogy több egyházmegyében életbe vannak azok léptetve és nagy buzgalommal gyakoroltatnak is; de különösen a lelkészi értekezletek tárgyában nem volna épen kivihetetlen, ha több egyházmegye valamely központon özszejöve, egyesülten tartaná értekezleteit, hogy a gyakorlati élet által követelt teendőket a lelkipásztorok megbeszélhetnék s azokra nézve egyöntetű és rendszeres eljárást állapíthatnának meg.

Csak jelezni kívántam egyszerű rámutatással a

teendőket, melyek az új évben megkészszerzett figyelmet és szorgalmat igényelnek egyházunktól. Adja a gondviselés, hogy a munka, mely egyházunkban folytatatik, üdv és áldást hozó legyen minden tekintetben!

Boldog új évet!!

Tóth Sámuel.

A FELEKEZETI ISKOLA, ellenségeinek ítélő széke előtt.

(Folyt. és vége.)

Tudós férfiak teljes meggyőződéssel állítják, hogy a felekezeti intézetekben tudományos szabad vizsgálódás nem lehetséges, sőt az ily intézetekben, a tudományt meghamisítják a dogmák kedvéért. Ez a harmadik vád.

E nehéz vádnak alapja bizonyára azon felvétel, hogy miután a felekezetek szervezete, elzárt egészszé alakulása bizonyos meghatározott tanok mellett lehetséges; vagy más szavakkal, miután a felekezeteknek meghatározott világnézetök van s ehez biztos fenállhatásuk végett olykor me-reven ragaszkodnak, annál fogva az ő tanaikkal rokon, vagy ezeket érintő tanoknak elfogulatlan vitatását, vagy épen megtagadását saját existenciájok veszélyeztetése nélkül nem tűrhetik. A tudományos buvárló pedig a hagyományos tanok korlátait nem ismeri, neki abszolút szabadság kell. A tudósok ilyenforma okoskodásából az látszik, hogy a felekezetek közt különbséget tenni nem akarnak, nehogy valamely hatalmas ellen sértést kövessenek el, vagy mert általában csekélylik azokat s így az igazságkeresők mindjárt igazság elleni vétséget kövessenek el. — Egészben véve sem történetileg, sem tapasztalatilag nem áll a vád, hiszen Anglia és Scotia egyetemei határozottan, a német államok egyetemei is kiválóbb mértékben felekezeti egyetemek; de hogy ezekben a szabad kutatás tiltva, az előhaladás gátolva lenne, egy tudós sem állíthatja. Ausztriában az egyetemek r. katolikus jellegűek, s azok a tudományoknak mégis hatalmas focusai. Vagy csak akkor áll a vád, ha egy felsőbb tudományos intézet egy bizonyos felekezet által tartatik fen és kormányoztatik? Én azt hiszem, hogy tudományos felsőbb intézetek tanárai, mint a tudomány képviselői a tudományos buvárlat módszerére nézve tanácsot sem állami, sem egyházi kormánytól nem kérnek és nem fogadnak el. — Ha a módszer helyes, annak nyomán a keresett igazság fel is fog találtatni, az igazságot pedig sem állam, sem egyház el nem hallgattathatja, még ha szeretné is. — Galilaeit meg lehetett fosztani szabadságától és életétől de a föld még is mozog. És vajjon ma volna-e személyi bántódása egy másik Galilaeinek? Ma nem Galilaei felett, hanem az igazság üldözői felett hozna erkölcsileg megsemmisítő ítéletet a világ. De az ugynevezett igazság aztán legyen valódi igazság s nem puszta kényállitmány. A tudományok, e szellemi nagy hatalmak pedig tömve ilyenekkel. Hypothesisre hypothesisre alkalmaznak, bizonytalanság itt, bizonytalanság ott. Csak a physiologiai munkákat kell olvasni, hemzsegnek azokban a kényállitmányok, vagy épen ellentétes állitmányok, — De ha a tudományok is csak rész szerint tartalmazzak valódi

ismeretet, s nem minden tételök abszolút igazság, akkor miért oly türelmetlenek a tudósok a felekezetek iránt, kik némely tanokat nem tudnának ad evidentiam bebizonyítani. És vajjon a tudósok között nincsenek-e felekezetek, melyek egymás ellen epébe mártott tollal irnak s egymást kirtani szeretnék? Emlékezzünk csak az allopathia és homoeopathia harczára, a Hegel és Herbart követői gyűlöletére; a Darwin és Agassiz-pártiak sokszor kiméletlen küzdelmeire! stb. És ezen türelmetlenség jogos, mert a tudomány emberei követik el egymás iránt, az ily türelmetlenség a vélemény szabadságát nem sérti, nem veszélyezteti! — E türelmetlenség gondolatom szerint nem lényeges, nem inhaerens ismérve a tudománynak, hanem az emberi gyarlóságnak kísérője, drága szülöttje, mely aztán a tudóst és tudományt egyiránt lealázza. Ha a különböző tudós iskolák küzdelmei, sokszor szenvedélyes harczi nem veszélyeztetik az igazságot, sőt ahhoz mindig közelebb és közelebb vezetnek, mert mindenik fél legjobb fegyverével, legügyesebb harcászati modort használva s a másikat meg — vagy legyőzni akarva jelenik meg a küzdőtéren; vajjon egyik vagy másik tudomány és a theologia közt kifejlődhető küzdelem árthatna-e egyedül az igazságnak? nemde sokkal inkább ennek felderítésére vezetne. Az igazság fénye elől pedig nem rejtőzhetik el, annak hatásától nem menekedhetik senki vagy a ki szemeit az igazság előtt befogja, nem marad-e az sötétségben s nem tér-e felette napirendre a világ?

Különben azon méltatlan vádat, hogy a felekezeti intézetekben a tudományos szabad vizsgálódás nem lehetséges s a tudományt meghamisítják a dogmák kedvéért, mi protestánsok kereken visszautasítjuk. Mi, kiknek lételvök a a gondolat és a lelkiismeret szabadsága, kik eredetünket épen ennek köszönhetjük, azért annyit küzdöttünk s küzdelmeinket vérrel pecsételtük, kik a szabadságot mindenüvé elvittük és elplántáltuk s azt folyvást fejlesztjük és ápoljuk, mi nyomnók vagy nyomhatnók el a tudományok szabadságát, mi gátolnók az emberiség haladását?! Avagy nem volnának igazak Merle D'Aubigné szavai: „Az egyház ujonnan van teremtvé és e teremtésből folynak a tudományoknak, az erkölcsiségnek, a szabadságnak, az iparnak nagy fejleményei, melyek jelen korunkban a keresztyén nemzeteket jellemzik. Mindez nem lett volna a reformatió nélkül.“ — Nemde contradictio in adjecto e vád reánk alkalmazva?

A tudományoknak is a reformatió adott lendületet, az általa proclamált szabad vizsgálódás ujitotta meg a szellemvilág ábrázatját, tette nagykoruakká, szabadította fel a tudományokat s adott salvus conductus-t a tudósoknak az inquisitio börtöne és kínzásai ellen. A reformatió varázshatalma törte szét a szellem lánczait s ma nem általják tudósok azt vágni arczába, hogy békóba veri a tudományokat! A vád hát vagy nem öntudatos, vagy merő rágalom s azért visszautasítjuk. Békekötések és országos törvények szentesítették jogunkat felsőbb tudományos intézetek állítására s a dolog érdeméből meritett okaink parancsolólag sürgetnek, hogy azokat tovább is fentartsuk, fejlesztjük s ha Isten tehetséget ad, egy magyar protestáns egyetemmel kossorozzuk meg fenálló intézményeinket.

Nekünk a tudomány volt fegyverünk akkor, midőn létünk fenyegettetett, a tudományokat ápoló s fejlesztő intézeteket mi nem nélkülözhetjük, ha elmaradni s

uj ellenségeink ellen magunkat védtelenül hagyni nem akarjuk.

Ha nekem valaki azt mondaná, hogy a felekezeti intézetekben a korlátlan szabad vizsgálódás még sem lehetséges, azt felelném, hogy igenis vannak oly irányok, melyeket egy felekezet nem tűrhetne el, ha azok létét ásnák alá s döntenék meg. De vajjon az államok megtűrnék-e oly irányzatokat, melyek létüket fenyegetik, fenállásuk alapjait rendítik meg? Vajjon Németország megtűri-e, ha egyetemen, főiskoláin a politikai social democratia tanait hirdetik; nemde ily tanok hirdetéseért egy híres tanár ez évben nyugdíjaztatott Berlinben? Vajjon Franciaországban, a köztársaságban közönyösen néznék-e, ha az azt már egyszer megsemmisítéssel fenyegetett communismus tanait csepegtetnék a tudós tanárok az ifjuság lelkébe? Igen, a szabadság ott végződik, a hol az az önfentartás elvébe ütközik, mert *suprema lex est salus reipublicae*. S a mi jogos az államban az államra nézve, nem volna-e jogos az egyházra nézve is? Legyünk igazságosak s az igazság szabaddokká teszen.

Joó István.

TÁRCZA.

Az erkölcsi és vallási nevelés eszméinek történelmi fejlődése a francziáknál.

(Folytatás)

Az első francia mű, mely a neveléssel foglalkozik, *De la Tour Landry báró könyve: A férjzett és férjhez menendő nők oktatásáról*. Le Livre du Chevalier de la Tour Landry qui fut fait pour l'enseignement des femmes mariées et à marier) még 1372-ben íratott. Angol fordítása 1483-ban, német fordítása 1493-ban jelent meg. Maga az eredeti mű csak 1514-ben látott napvilágot. Szerzője egy vitéz katona, hü alattvaló s jó családapa, ki a régi krónikákból s a bibliából azért gyűjté össze könyvében a tanulságos elbeszéléseket, hogy lányait az erény útján kalauzolja, egyszersmind a tájszólásoktól mentes művelt francia nyelvre tanítsa őket. Ugy látszik a szilaj kedvtelések s nyers szokások azon korában szükségesnek tartá a világismerő apa figyelmeztetni lányait az erkölcsi romlás veszélyeire. Komolyan inté leányait, hogy midőn az akkori estétől reggelig folyó táncmulatságokban szokásos vad tréfából egyszerre minden fáklyát kioltanak, ne fussanak el, miután az nem illik egy társaságban jártas hölgyhöz; hanem azért ne menjenek soha kíséző nélkül ily mulatságokba s kísézőnőjükhöz közel tartózkodjanak. Másutt arra inti őket, hogy ne cziczomázzák magukat órák hosszánt, ne fészülködjenek mások előtt, ne legyenek haragosak, rátartiak, férjeik titkát ki ne fecsegyék stb. Sajnálatos, hogy midőn leányainak jó tanácsot osztogat, azokra mint leendő anyákra nem is gondol s gyermekeik miként nevelésére nem ad utasítást. Isten iránt félelmet és szeretetet kíván tőlük. Argumentumai azonban nem mennek túl a sátánon és pokol kinjain, melyek az istentelenekre várnak. Az ördög kísértései ellen tanácsolja nekik, hogy imádkozzanak a holtakért, kik szükség esetén eljönnek az élők segítségére. Támogatásul egész seregét hordja fel az éjjeli kísérteti meséknek.

A helyesebb paedagogiai nézetek terjesztésében sokat köszönhetni az idegenből francziára fordított műveknek, melyeknek tisztességes száma azt látszik mutatni, hogy e tárgy iránt általános érdeklődés volt a francia olvasóknál. Lode János 1513-ban adta ki francziául *Maffeo Vegio* olasz költőnek ily című latin munkáját: *De educatione liberorum et eorum claris moribus libri sex*. — *Vives*-nek, a spanyol bölcésznek neveléstani munkája két ízben is lefordított, — először *de Changy* által ily cím alatt: *Institution de la femme chrétienne, tant en son enfance, que mariage et viduité, aussi de l'office du mary*. E mű az, melyről később *Cajet D.* benedekrendi szerzetes be akarta bizonyítani, hogy Rousseau és mások paedagogiai eszméi mind belőle compiláltattak. — *Louveau d' Orleans* 1599-ben adta ki francia nyelven *Erasmusnak* huszonkilencz évvel korábban írt latin könyvecskéjét: *de civilitate morum puerilium libellus*. *Amiot auxerrei* érsek *Plutarch* műveinek művészi átfordításával tett nagy szolgálatot a francia nyelvnek (1574). Az erkölcsi dolgozatok közt egyik ily címet visel: *Comment il faut nourrir (élever) les enfants?* Ez a híres paedagogiai értekezés, melynek szerzőségét sokan el akarják vitatni *Plutarch*tól, de mindenki elismeri, hogy az ókor paedagogiai eszméi lényegükben mind feltalálhatók benne.

Azon francia nők sorát, kik a nevelés kérdésével irodalmilag foglalkoztak, a *Des Roches* hölgyek nyitják meg (*Neveu Magdolna* és leánya *Katalin*) *párbeszédeikkel azon előnyökről, melyek a nőkre a tudományból hárulnak* (*Dialogues sur les avantages que les femmes peuvent retirer de l'étude* 1583). Az egyik párbeszéd két polgár (*Sevére* és *Placide*) közt folyik azon kérdés felett, szükséges-e a leányokat oktatásban részesíteni. A másikat leányai, a tanult *Iris* s a tanulatlan *Pasitheia* folytatják, melyben amaz meggyőzni igyekszik emezt, hogy minden külső szépsége daczára sem fog szerettetni, ha művelt férje lesz. Mindkét dialogusban kötött és kötetlen beszéd váltogatják egymást.

A tudományossága és szabad gondolkozásáért sokat üldözött *Rabelais Ferencz* benedekrendi szerzetes szintén e század paedagogiai írói közé tartozik. Ide vágó munkája *Gargantua és Pantagruel* csak halála után öt évvel 1558-ban jelent meg teljesen. *Gargantua* levelében fiához *Pantagruel*-hez, ostoroztatnak az akkori nevelés és tanításmód hibái. A levél nyelvezete durvasága s izetlensége daczára mély vallásosságot, tudmányszeretetet s erős meggyőződést árul el a nevelés szükséges voltáról. Nevelési eszközökül említettnek: a tanítás, példa és tapasztalás. Az értelmi képzés terén méltán tartják *Rabelais*-t *Rousseau* és *Pestalozzi* előfutárjának. Ő ugyanis a testi képzést sürgeti, mielőtt a szellemi kiművelés megkezdetné, a tanításban minél nagyobb szemléletiséget kíván s az oktatás főczéljává teszi az önálló gondolkozáshoz szoktatást. S nem felejt el az alkalmas tanítási mód mellett követelni a szelid bánásmódot.

Legkiválóbb alakja e korszaknak *Montaigne Mihály*, ki-ről *Nisard* irodalomtörténetében így nyilatkozik: „Benne van megsemmisítve a francia szellem abban a korszakban, mikor a régiség utánzására annak elsajátítása következett. *Montaigne* a maga fejétől gondolja azt, amit az ókor gondolt: a francia szellemet egyenlő sorba állítja a régi szellemmel.“ Ugyancsak *Nisard* állítja róla, hogy *Plutarch* művei — az *Amyot*-féle fordításban — képezték *Montaigne*

Vallásos iratok magyar nyelven.

(Minden küldemény Budapestről bérmentve szállítatik.)

1) Bibliai kézikönyv. Kalauzul a Szent-Irás tanulmányozá- sához. Készítette Dr. A n g u s J ó z s e f, a royal asiatic society tagja. Lelkészek és theológiát tanulók számára. Angolból fordítva 46 ív földabroszokkal; vászonba kötve	3	frt	80	kr.
2) A zarándok útja. (Képekkel.) Egész vászonba, czimmel, 25 ív kötve	25	"	70	"
" " fél " " " " " " " " " " " "	25	"	70	"
3) Bibliai földrajz. (Képekkel) Palästina földabroszával 23 ¹ / ₄ " " " "	23 ¹ / ₄	"	90	"
" "	23	"	90	"
4) Bibliai régiségek "	23	"	90	"
" "	23	"	90	"
5) Hajnalpir (képekkel) egész vászonba	"	"	70	"
6) Napfelkölte "	"	"	70	"
7) Dr. Saphir: Krisztus és az Irás	11	"	60	"
8) Az anya gyermekei között	8 ³ / ₄	"	40	"
9) A vallástisztítás első bajnokai Magyarorsz. (Képek.) 10 ¹ / ₂ " " " "	10 ¹ / ₂	"	30	"
" "	10 ¹ / ₂	"	50	"
10) Fölvívás a meg nem tért emberekhez	13 ¹ / ₈	"	30	"
11) Kalvin élete, vászonba kötve	6 ¹ / ₂	"	30	"
" "	6 ¹ / ₂	"	20	"
12) Bibliai képek: Ó Testamentom	à	"	25	"
13) Bibliai képek: Új Testamentom	à	"	25	"
14) A reformatió története. (Képekkel.)	4 ¹ / ₂	"	20	"
" "	4 ¹ / ₂	"	40	"
15) Egy apostol az újabb korban. Elbeszélés a grönlandi missió történetéből	7 ¹ / ₄	"	20	"
16) Jeszika legelső imája (kilencz képpel.)	3	"	10	"
" "	3	"	20	"
17) A hittérítés világképe	3	"	10	"
18) Az anyátlan család	3 ¹ / ₄	"	5	"
19) Luther Márton élete	3 ¹ / ₄	"	5	"
20) Melancthon Fülöp élete	3 ¹ / ₄	"	4	"
21) Knox János élete	2	"	4	"
22) Beszélgetések a bűnről és megváltásról	4	"	3	"
23) Havelock tábornok élete	2 ¹ / ₄	"	2	"

24) A tejes leány. (Egy való történet)	1 1/2	iv	kötve	2	kr.
25) Az Üdvözítő kopogtatása az ember ajtaja előtt	2 1/4	"	"	2	"
26) Thirza, vagy a kereszt vonzó ereje	2 1/12	"	"	2	"
27) A bűnös barátja	3	"	"	2	"
28) Három beszélgetés utközben	1 1/8	"	"	2	"
29) Hátha mégis igaz, a mit a Biblia mond?		"	"	2	"
30) Utazási képek		"	"	2	"
31) Krisztus az üdvre vezető ut		"	"	2	"
32) Afrikai rablófőnököknek megtérése	2	iv	"	2	"
33) A keresztyének üldözése Madagaskar szigetén	2	"	"	2	"
34) A benareszi árvaház	1	"	"	2	"
35) Isten működése a déli tenger szigetein	1 1/4	"	"	2	"
36) Képek a pogány világból	1	"	"	2	"
37) A jóság győz	2	"	"	2	"
38) Az eltévedt gyermek	2	"	"	2	"
39) Boussard, a derék hajókalauz	1 1/2	"	"	2	"
40) Egy álmatlan éj	1 1/2	"	"	2	"
41) Lázár Péter uram	2	"	"	2	"
42) A fekete szirt	1	"	"	2	"
43) A Jézus Krisztus pásztorhűsége	1/4	"	"	1	"
44) Párbeszéd az ujjászületésről	3/4	"	"	1	"
45) Hickling Janka, az iskolamesternő	1/2	"	"	1	"
46) Rövid beszély Gates Tamásról	1/3	"	"	1	"
47) Krisztus nyájának bárányai	1/2	"	"	1	"
48) Jones Mária vagy egy katona leánya	1/2	"	"	1	"
49) A biblia és a bűnös	1/2	"	"	1	"
50) Az iszákosságnak csodálatos következményei	1/4	"	"	1	"
51) Láng János. (Elbeszélés)	1/2	"	"	1	"
52) Okok a gyermekeknek	1/2	"	"	1	"

53) Pálmaágak. Elbeszélések gyermekek számára. (Képekkel) 16 füzet à 3 kr.

I. Egy hálás tanítvány. Egy brémai és egy holsteini lakos.	VII. A mentő Biblia. A tizenkettedik órában!
II. A wingenheimi kis macska. Fleury Ferencz, a szegény árvafiú.	VIII. A Lübecki kőkép. Kétszer fizetve.
III. Anyai szeretet. Egy különös alku.	IX. Altona városának rém napjai. Hú testvéri szeretet.
IV. Édes gyermekek. A szerencsés hajótörés.	X. A ponikani kútások. Duval Bálint a pásztorfiú.
V. A négy leveles herelevél. A puszta szigeten.	XI. A szegény káplán. Egy vig keresztelő.
VI. Dasalu János. A sas fészek.	XII. A falszekerénybe zárt leány. A fehér nyulacskák.

XIII. A cigányok között.
Nahyda a jó leány.
Különös vendégek.	XV. Kettő egy helyett.
A három barát.
A császár mint orvos.
XIV. A kilencz napig uralkodó királyné.
Az atya ágyánál.
Kitől jött az intés.	XVI. Wyanda az indus leány.
A gyilkos tanyán.
A karácsonyi harangozás.

54) Huszonegy könyvecske gyermekek számára képekkel, színes borítékban à 2 kr.

I. Kis gyermekeknek is jóttevőknek kell lenni.
Egy jó fiu.
A szerencsen prédicátor.
Az akaratos gyermekek.
Add nekem szivedet gyermekem.
Ama fiú, kivel rosszul bántak,
mert jól cselekedett.
Egy fiatal vértanu.	Minő reménységed?
Szólj a szegény leányhoz.
Beh szeretnék ön macskája lenni.
A fehér bárány.
A vizözön.
II. Az osztriga héj.
Johnson Mátyás kívánsága.
Róza tévedése.
A békerontó.
A jó pásztor.
Imádkozó gyermekek.	VII. Az igazmondó száj.
Egy gazdag szegény ember.
A becsületes fiú.
A szerencsen fia.
Isten számlál.
Az érett földi eper.
III. Te, kihez hasonlítás?
Az aranyos ifjúkor.
Egy anyának utolsó oktatása.
Az anya egyetlenegy szava.
Az engedetlenség következményei.	VIII. Szomorú és vidám.
Egy jó gondolat.
Szeretsz-e imádkozni?
Az engedelmes gyermekek.
A gyermek és a verebek.
A kis leány és a csalánok.
IV. Egy indus hálája.
Az imádkozó gyermek.
Hogy tehetem magamat hasznossá?
Édes álmom.
Isten láthatatlan.
Az a kis leány, kiszerte az Istent.
Elveszett vala, és megtaláltatott.	IX. Baier Tamás a nyomorban.
Elveszett vala és megtaláltatott.
X. Az elveszett fél tallér.
Az eltört fűrész.
A virágédény, a könyv és a gyöngy.
V. A jó ember.
Egy kis fiú utolsó imája.
Willis Ellen, a nyomorúságban boldog.
A titkos imaszobácska a fán.
Menedékünk.	XI. A kegyetlen Henrik.
A legjobb könyv.
XII. Tegyétek mindég azt, a mi helyes és jó!
Legyétek szendék és szelidszívűek.
Szeressétek egymást.
VI. Egy nehéz dolog.
Isten mindenható.	XIII. A legjobb barátod.
A fiatal mártir.
Mari és az anyja.
A világító torony.
XIV. A elorzott pénztárcza.
A gondolatlan fiúk.
Kis leánykának bizodalma.

XV. A négy kis szó.
A sikon.	Egy nap a hittérítő iskolában.
XVI. Wilson Vilmos, az ujsághordozó fiú
Csak ez egyszer.	XIX. Séták egy chinai városban.
Csak egyetlen egyszer.
XVII. Fáradtság nélkül nincs nyereség
A fénytornyór kis leánya; igaz
történet.	XX. Ki a legjobb barátod.
Mindig jót cselekedjél.
XVIII. Nézzetek az előírásra.	XXI. Sambó és Bibliája.
Sikamlós utak, vagy Arown Zsu-
zsanna története.

Megrendelések intézendők

König R. Ielkészhez

Budapesten,

Váci út 34. szám.

bibliáját. Ez uton ismerkedhetett meg Plutarch paedagogiai nézeteivel is. Olvasmányai, könnyelmű nagyuri életmódja, az udvari erkölcsök mind összeműködtek, hogy *Montaigne*-ből egy kételkedő bölcsész váljék. Felületesebb volt, semhogy akár a tudomány, akár a hit vitái leköthették volna mozgékony szellemét. Epikuri kényelemszeretete egyformán idegenítette a komolyabb anyagi gondoktól s a kitartó szellemi erőfeszítéstől. Francia volt minden ízében, egyesítvén magában fájának szellemességét annak léhaságával. Jellemző, mily sokszor visszatér „Essai“-iben a halál kellemetlen gondolatára, mint igyekszik kibékíteni magát annak kikerülhetlenségével. „A legrövidebb halál — ugymond — a legjobb.“ „A haláltól semmit sem (moins que rien) kell félni, ha ugyan lehet valami kevesebb a semminél.“ „A halál nem tartozik ránk, akár élünk, akár halunk; míg élünk azért nem, mert megvagyunk; ha meghalunk, azért nem, mert nem vagyunk többé.“ Skepsise nem kegyelmez a lelkiismeretnek sem. „A lelkiismeret törvényei — mondja — melyekről azt tartjuk, hogy velünk születtek, a szokásból támadnak. Miután mindenki benső tisztelettel viseltetik az általa helyeselt és elfogadott nézetek és erkölcsök iránt, lelkifurdalás nélkül nem mellőzheti s tetszés nélkül nem követheti azokat.“

Montaigne azonban kitűnő példa arra, hogy egy kételkedő szellem lehet azért igen gyakorlati. Egyik essai-jében, melynek czime: *De l'Institution des enfants à Madame Diane de Foix comtesse de Gursan*, igen sok egészséges gondolatot találunk. Éles gunynyal ostromolja azon kor nevelésének félszégeit, a tanítási pedanteriát és charlatánságot. — Amiket ő itten a tanulók fejének túltöméséről, a könyvnélkülötéséről, a tanítás gépiességéről stb. elmond, azokból sokat okulhattak s okultak is Locke és Rousseau.

Az essai bevallott célja megmutatni, *hogyan kell nevelni egy nemes ember fiát*, voltaképen pedig kimutatni, hogy a szokásos nevelés főhibája az értelmének tulbecsülésében, az erkölcsnek elhanyagolásában, az elmegyakorlatok tulhajtásában s a hasznosnak mellőzésében rejlik. „Nekünk — ugymond — azt kellene kérdeznünk, ki van jobban, nem azt, ki van többre tanítva. Mi csak az emlékezet megtöltésére dolgozunk s üresen hagyjuk az ítélő tehetséget és a szívet. Tudjuk mondani „Cicero ezt így mondta,“ „Plato ezt tette,“ „Ezek Aristoteles szavai;“ de mit mondunk mi magunk? hogyan ítélünk mi? mit teszünk mi? Ezt egy papagály szintugy eltudná végezni, ahogy mi. Mit használ hussal megtömni gyomrunkat, ha nem emésztjük meg, nem alakítjuk át, hogy bennünket tápláljon és erősítsen?“ Azért neki nem kell tudós házi nevelő; de igenis legyen értelmes és becsületes s tudjon a tanításban a maga lábán járni. Ne kiabáljon örökké a gyermek fülébe, mintha töltésbe öntene tudományt, hagyja beszélni a gyermeket is, abból ítélheti meg, mennyire kell leszállani magyarázatában, hogy megértessék. A tanultakat ezerféle módon kell világosítani s alkalmazni, hogy kitűnjék, vajjon elsajátította-e azokat a növendék. „Mindig az emésztetlenség jele az, ha valaki az ételt *azon módon* hányja ki, amint elnyelte. A gyomor nem végezett akkor semmit, ha az emésztésre adott eledelt anyagjára és alakjára nézve át nem változtatta.“ „A könyvnélkül tudás semmi tudás, nem egyéb az, mint megtartása az emlékező tehetségre bizottaknak. Amit az ember

igazán tud, azzal szabadon rendelkezik, nem ügyelve tekintélyre, könyvre. Ugyan kíváncsi volnék látni azt a tánczmestert, a ki csupán látásból akarna tanítani a nélkül, hogy nekünk mozdulni kellene. Ilyen az, midőn valaki oktatni akarja értelmünket a nélkül, hogy azt működtetné.“

Azon tanításoknak, melyeket a gyermekeknek adunk, Montaigne szerint az a célja, hogy *erkölcsöknek irányt adjunk*, megtanítsuk őket önmagukat ismerni, jól élni és jól halni. Az iskolák, e gyermekbörtönök, hol a dühöngő iskola-mester haragjának és szeszélyének mindig ki vannak téve a gyermekek, nem felelnek meg a célnak. Ha reggeltől estig, mint egy teherhordó állatnak, izzadni kell a gyermeknek a munkában, hogy ne komorodnék el kedélye? E melancholiát még akkor is meg kellene gátolni, ha a gyermek magától temetkeznek könyvei közé. Különösen boszankodék Montaigne, hogy idegen nyelvek tanulásával gyötrik a gyermekeket. Ha, a mit ő se tagad, sok kincset találnak is a görög és latin művekben, ugyan meg kell nekik szenvedni, míg azokhoz jutnak. Azért kívánja, hogy még a holt nyelveket is élő beszédből sajátíttassuk el tanítványainkkal. Általában *gyakorlatiságot* követel az oktatásban; ez teszi az ifju embereket életrevalókká. — Játék, testgyakorlat szükséges kiegészítő tárgya a tanításnak. „Nemcsak lelket, nem is csak testet, hanem *embert* kell nevelnünk. Ne csináljunk ez egyből kettőt!“ Kemény testgyakorlatok által kell szoktatni a növendéket a kitartáshoz, a fájdalom elviseléséhez. Ellenben a tanításnál szelidség legyen a fegyverünk. — Kedves tudványat kell a tanítványokba lehelni a tanulásához, „különben csak könyvekkel megrakott szamarat nevelünk... El a kényszerrel és erőszakkal. Mi sem aljasítja úgy le s butítja meg annyira az emberi természetet.“ „A gyermek beszédjéből olvassuk ki lelkiismeretét s erényeit; ezekhez az észre csak mint vezetőre van szükség.“ Ő maga hadd ismerje be saját hibáit, szokja meg a nyíltságot, őszinteséget s lássa be a makacsság s ellenszegülés ostobaságát.

Montaigne itt említett paedagogiai nézeteinek csak visszhangjára ismerünk barátja *Charron Péter* 1601-ben megjelent ily című művében: *De la Sagesse*, melynek egyik fejezete a *szülők köteleseégeiről* értekezik. Charron a gyermekek nevelését az igazságosság erényéből folyó egyik kötelességnek tekinti: igazságosság az magok a gyermekek iránt, valamint az állam iránt, melynek ők reményeit képezik. „Képezni a szellemet, egyesíteni a testet, szabályozni az erkölcsöket: — ebben áll az oktatás.“ Utasításai erre nézve következők: Óvjátok a gyermeket a nagy világ ragályától az által, hogy ne halljanak, ne lássanak azok semmi rosszat. Válaszátok meg gondosan azon egyéneket, kiket környezetébe bocsátok s a könyveket, melyeket kezeibe adtok. Magatok se legyetek a gyermek iránt durvák, szigoruak hanem inkább nyájasok, vidámak. — A gyermekekkel való bánásmódban azonban józanabban ítél Montaigne-nél. „Én azonban — ugymond — nem vagyok barátja annak a nagyon is szabadelvű és hizelgő engedékenységnek, mely balga félelemből, nehogy a gyermeket megszorítsa, a másik szélsőségbe esik s ez által lesz ártalmassá. Olyan ez, mint a repkény, mely előli a fát, melyet körülfog, vagy mint a majom, mely ölelésével agyon szorítja kicsinyeit, vagy mint a ki a vízbe esett embert sajnálja a hajánál fogva kimenteni a vízből s inkább hagyja azt oda fulni, semhogy fájdal-

mat okozna neki. — E hiba ellen sok igazat mond bölc Salamon.“

A francia reformátorok s az ő első tanítványaik nem irtak a nevelésről különösebben. De annál többet munkálkodtak hűveiknek, kicsinyeknek úgy mint nagyoknak, nőknek úgy mint férfiaknak, szegényeknek úgy mint gazdagoknak erkölcsi javításán. Ismeretes, mily szigorral járt el e tekintetben a genfi nagy reformátor *Calvin*. Ugyanő az Ephesus-beliéhez irt levél VI. 4 versét így magyarázza: „Itt az apostol figyelmezteti az apákat, hogy tulságos kegyetlenség által ne keserítsék el gyermekeiket, mivel ez gyűlöletet támaszt szívekben s ez végre lázadásra ösztönzi őket. A mérsékelt és tisztességes bánásmód sokkal jobban megtartja a gyermekeket az apák és anyák iránti félelemben s növeli bennök az engedelmességre való hajlandóságot és készséget stb.

A *jézsuiták* gyakorlatilag foglalkoztak ugyan a neveléssel, ezt is egyik hathatós eszköznek tekintvén az egyház és saját hatalmuk emelésére, de a paedagogiai irodalom nekik épen semmit sem köszönhet. Pedig nagy írók kerültek ki soraikból. Burnier boszankodva mondja, hogy *Bourdalone* „Pensée“-inek tizennyolcz kötetében hiába keresett, nem talált egyetlen paedagogiai észrevételt, ha csak azt nem tekinti ilyennek, midőn a házasságról szóló beszédében elmondja, mennyi unalmat, bajlódást okoznak a gyermekek szüleiknek. (Folyt. köv.)

Dr. Bihari Péter

BELFÖLD.

A tiszántuli ref. tanáregyesület és a debreczeni főgymn. tanárkar együttes

véleménye

a közoktatásügyi miniszterium által a gymn. tanterv változtatása ügyében kiadott rendelet felől.

(Folytatás.)

(B). A mi különösebben a miniszter ur által a tanterven tett változtatásokat illeti, meg kell vallanunk, hogy nem látjuk teljesen kifogástalannak a miniszteri leiratban foglalt azon okoskodást, mely szerint, bár „a jövő tanév előkészületei minden intézetben az isk. év bezárta előtt megtörténtek,“ úgy hogy új tanterv életbe léptetése tömérék bajt okozna és bár az új tanterv még végleg meg sincs állapítva, már most foganatba veendő némely módosítás. Ugy véljük, hogy a részleges módosításoknak ily elkésett időben való elrendelése annál könnyebben zavart idézhet elő, mert a tanárkarok e módosításokból a felől sem lehetnek tisztában, mi tulajdonkép az intentiója e módosításoknak?

Ily helyzetben van tanárkarunk is. A miniszteri leirat elrendeli, hogy az első osztályból a német nyelv elmaradjon. Ez intézkedés valóban régóta sürgettetett már s épen felekezeti ref. gymnasiumaink részéről s iskoláinkban a német nyelvtanítás nem is kezdődik meg, csak a 3-ik osztályban. — De a kéz alatti rendeletből nem tudhatni, csak az első, vagy mindkét alsó osztályból ki akarja-e hagyatni a miniszter ur a német nyelvtanítást? Ha csak az elsőből, úgy véleményünk szerint a cél ismét nem lesz elérve. Maga az is nagy kérdés, nem volna-e célra vezetőbb a latin nyelvtanítást is csak a gymn. 2-ik osztályban kezdeni meg, mi-

kor már a magyar nyelvi alaktani ismeretek tisztázva s rendszerezve volnának a növendék elméjében; annál céltalanabb volna egy második idegen nyelv alaktanát kezdeni meg, az elsőben megkezdett idegen nyelv alaktanának bevégezése előtt. A mi az első osztálybeli rajzot illeti, a rajzoló mértannak a rendeletben közölt terve az egész nézeti mértan anyagát is felölelvén, tisztán a számtanra maradna az eddig a mennyiségtanra szánt 4 óra, s így a mennyiségtannak tulajdonkép a mértani rajzzal együtt 7 órája lenne hetenkint az I-ső osztályban. Mi ezt soknak tartjuk, a kettőre legfeljebb 6 órát hetenkint elégségesnek vélünk, annyival inkább, mert úgy gondoljuk, hogy a rajzoló mértannak a min. leiratban előirt tananyagából némi rész későbbre is hagyható.

A mi a magyar nyelvet illeti, ismét abban a helyzetben van tanárkarunk, hogy míg egyfelől a legnagyobb örömmel telik el a felett, hogy végre tehát saját nyelvünk is kellő elismerésben fog részesülni a közép iskolákban, míg eddig úgy szólva csak a ref. felekezeti iskolák némelyikében vonulhatott meg tisztességesen, hol tanítására az I. és II-ik osztályban heti 10 óra fordított, másfelől nincs tájékozva tanárkarunk a min. leirat által a felől, mi fog történni a magyar nyelv tanítással a 2-ik osztályban? Ha a második osztályban meg fog maradni a heti 3 óra, akkor az első osztályban még a 6 órát is keveseljük, míg ha a második osztályban is kapni fog a magyar nyelv 4—5 órát, akkor az első osztályra kiszabott óraszám teljesen kielégítő. Sőt úgy véli tanárkarunk, hogy egészen magyar helyeken felesleges volna a magyar nyelv tanításra a két alsó osztályban összesen 10 óránál többet fordítani, de annyi mindenesetre szükséges is. A mi a magyar nyelvi tananyag beosztását illeti, az tanárkarunk véleménye szerint teljesen helyes s összevág az iskoláinkban több év óta érvényben levő beosztással.

A phil. propaedeutika tanítása ügyében most tett intézkedés, melynélfogva a bölcsészeti előtan tanítása egyedül a 8-ik osztályra szoríttatik, ismét olyan, mely ref. felekezeti iskoláinkban évek óta p. o. debreczeni ref. főgymnasiumban több mint 12 év óta életbe van léptetve.

Azt is czélszerűnek látja tanárkarunk, hogy a 7-ik osztályban a német nyelv tanítására az eddigi 1 óra helyett 3 fordíttassék, mint az nálunk szinte több év óta gyakorlatban van. Helyesli a tanárkar a németnyelvi tananyag beosztását is, azt azonban, hogy a tanár kizárólag egyetlen olvasmányhoz köttessék, nem tarthatja czélszerűnek. Tanárkarunk véleménye szerint az olvasmányoknak időről időre kijelölése az egyes tanárkarokra volna hagyható.

Kívánatosnak látszik az is, hogy a mathezis tanítására a 7-ik osztályban 4 óra fordíttassék, mint nálunk is van, azt azonban, hogy az elemző mértan teljesen elmaradjon, nem tarthatja helyesnek a tanárkar. Szükségesnek véli, hogy legalább némi rövid bevezetés után a kupszeleti vonalok s azok tulajdonai megismertessenek, annyival inkább, mert e vonalok ismeretét a 8-ik osztály más tantárgya feltételezi. Általában nem tarthatja vissza tanárkarunk örömeinek kifejezését a felett, hogy a magas miniszterium által a tanterven tett módosítások csaknem kivétel nélkül olyanok, melyek által az állami intézetek terve a ref. felekezeti iskoláinkban, különösen debreczeni főgymnasiumunkban több

év óta érvényes tantervhez, s felekezeti iskola hatóságainak a tantervet illetőleg, a közel multban is nem egyszer hangsúlyozott véleményéhez közeledik. Nem nyomhatja el örömét annyival inkább, mert ezen egyszerű tény által minden elfogulatlan szemlélő megcáfolva kell, hogy lássa a felekezeti iskoláink elmaradottsága, fejlődési képtelensége felől huzamosabb idő óta némi szándékos irányzatossággal közrebocsátott nyilatkozatokat s létalapjától megfosztva a többek által gondosan hintegetett s életre melengetett gyanut. E tény maga világosan bizonyítja, hogy a ref. felekezeti iskolákat, bár sokban visszatartja is a szegénység abban, a mi vezetőiknek szakértelme s áldozatkészségétől telik a szellemekben, igyekeznek lépést tartani a haladó korral s még eddig legalább nagyon nem maradtak el a gazdagban dotált társintézetek megett.

KÜLFÖLD.

Protestáns-e az angol egyház? (Is the church of England Protestant?).

(Folytatás.)

Ezek után elbeszéli cikkezünk, mily kibékíthetlen ellentét uralkodott kezdettől fogva a katolikusok és protestánsok között, mennyire megvált három század óta vallási jellege még a politikai változásoknak is egészen a porosz-francia háborúig, mikor ismét az lett kérdéssé, protestantismus uralkodjék-e Európában vagy katolicismus. S Anglia a történelem tanúbizonysága szerint e küzdelmekben mindig pártállást foglalt és pedig tudatosan és következetesen a protestánsok részén. II. Károly kénytelen volt megesküdni a protestáns egyház védelmére. Utóda azért vesztette el a trónt, mert elpártolt a protestantismustól. Az 1688-ki forradalom egy protestáns hercegnek nyújtá a koronát. Az angol uralkodók koronázási esküjében maig ott van a „Protestant Reformed Religion“ kifejezés. Jól jegyzi meg *Shaw Beniamin* (a „Principles at Stake“-ben) hogy a történelem hoz fel elég esetet, midőn conformisták és non-conformisták megkísérlették az egyesülést, de arra, hogy az angol egyházat a katolicizmussal akarták volna kiengesztelni, egyetsem. Az angol egyház mindig fentartotta a jó viszonyt a külföldi protestánsokkal. Így például a dortrechtii zsinaton ott voltak az ő követői is. Az angol uralkodókhoz nem egyszer folyamodtak közbenjárásért és gyámolításért külföldi protestánsok s legtöbbször nem hiába. Mindez nem történt volna ha az angol egyházat protestánsnak nem tudják s ő magát ilyenek nem tartja vala.

Döntőbb bizonyosság a protestáns felekezetek közti öszszetartozóság érzete mellett az az adat, hogy Erzsébet uralkodása alatt presbyteri lelkészségből új felavatás nélkül lehetett átlépni anglican lelkészi állomásra. Az „Act of Uniformity“ 1662-ben nagy megszorításokat tesz e tekintetben, sőt hivatalukból elmozdítandóknak tartja azokat, kik nem az angol egyház rendszabályai szerint vizsgáltattak s avattattak fel, de ekkor is kivételnek e szigorú eljárás alul a külföldi protestáns testületek tagjai, kiket a király vagy utódai egyházi állással javadalmaznak. Nem a vallási, hanem a *nemzeti* non-conformisták ellen volt hát irányozva e törvény éle.

Hogy az anglican egyház főbb emberei s írói nem

másképen fogták fel a viszonyt a többi protestáns felekezetekhez, ez a cikkben idézett magán levelekből eléggé kitünik. Főkülönbségnek ők magok a püspöki igazgatásformát tartották. Ezt mint szerintök a legjobb egyházi kormányformát fenn akarták tartani, de a közösséget más protestáns felekezetekkel soha egynek sem jutott eszébe kétségbe vonni, — egészen az újabb időkig. *Wake* érsek, kiről azt tartják, hogy a katolicismus felé hajlott, sőt mint *Beauvois*-hoz irt levelei (a mult század elején) bizonyítják, a katolicismus és anglicanismus kibékíttetésére is gondolt, *Le Clerk*-hez irt levelében így szolt: „Ecclesias Reformatas in aliquibus a nostra Anglicana dissentientes libenter amplector . . . unionem arctiorem inter omnes Reformatos procurare quovis pretio vellem“.

Azokat, kiknek talán még némi kétségei volnának, utasítja cikkünk *Hardwick* nagybecsü műveihez a „History of the Articles“ és „History of the Reformation“-hez, hol világosan ki van mutatva a majdnem szószerinti megegyezés, mely az augsburgi (1530) protestatio, a württembergi confessio (1252) s az angol egyház hitvallásának legnevezetesebb tételei közt van. Cikkét ezzel végzi: „Jól esik hinnem, hogy az itt elmondottak is elégségesek annak bizonyítására, mennyire kétségtelen vonásait viseli arcán az angol egyház a protestantismusnak, hogy egészen ez új angol theologiai iskola felléptéig, úgy történelme, mint főbb hitelvei szerint közös érdeke volt a protestáns egyházakkal. Látom, hogy a ritualisták s „high churchman“ szövetségeseik az angol klerus egy részét már is eltérítették ezen elvek és érdekek iránt hűségétől. Azonban amily mértékben sikerült ez nekik, azon mértékben lett nagygyá a szakadás a reformatio angol egyháza s a mai angol egyház közt, az angol klerus s az angol nép közt. Ha e klerus megtagadja a protestantismust, megtagadja az angol élet korábbi mozzanatai iránt minden sympathiáját; az ő egyházuk megszűnt Anglia egyháza lenni s ők egy ultramontan papság állapotjára sülyedtek.“

B. P.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

Halálozás. Fábrián Sándor 4. th. jan. 6-án Porcsalmán elhunyt s temetése jan. 8-án ment végbe igen szép részvét mellett. A boldogult egyike volt főiskolánk jelesebb növendékeinek; nevét több ízben lehete a kollégiumi pályázatok nyertesei közt olvasni. A karácsony ünnep alkalmából Porcsalmára ment mint ünnepkövet, de oda — az árviz által akadályoztatván — csakis ünnep harmadnapjára érkezhett meg, így is gyalog téve meg mintegy 1 mfdnyi utat. Még ott egyszer templomi szolgálatot teljesített. Azonban ekkor részint az ut fáradalmi, részint a folytonos aggodás, mit a késedelmezés folytán kiállott volt, megtörték a különben is beteges ifju erejét, s régi baja: az orrvérfolyás rájött, mi aztán csakhamar agyvelőgyuladássá s typhussá fajult, mig aztán több napi kínos szenvedés után bekövetkezett a halál. Nyugodjék békével a föld csendes ölében e korán kiszzenvedett szép reményü ifju! (D.E.)

A kisujszállási virágzó és fényes egyházban a mult 1878-ik év folyamán az „Aranykönyvbe“ sok és jelentékeny kegyes adományok jegyeztettek be, melyeket szinte jól esik közölnünk elismerésül a nemes adakozók iránt s buzdításul

Istentől földi javakkal megáldott hitsorsosainkra nézve A helybeli *óvoda javára*, — melynek már 2853 frt. 26 kr. tőkéje van — adakoztak: Kerek Károly birtokos és neje 150 frtot, a h. kir. járásbíró 30 frtot, a földmives kör 34 frtot 34 krt, a takarékpénztár 100 frtot, Gál Kálmán egyházügyi tiszteletdíját 50 frtot. Özvegy Lipcsei Lajosné asszony b. e férje szóbeli hagyományaként 150 frtot, F. Mile Péter 15 forintot, néhai Porteleki Bálint utódai 20 forintot, Nyitray Károly 100 frtot, Magai Károly 5 forintot. *A gymnasiumi alap növelésére*, mely már 42,350 frt, adakoztak: Kerek Károly birtokos és neje 50 frtot, Özvegy Lipcsei Lajosné Pap Zsuzsanna 150 frtot. *Népiszkolai könyvtár*ra a helybeli Nagy Kunsági takarékpénztár 39 frt 77 krt. — E kegyes alapítványok összege 894 frt 11 kr.

Ezen kegyes adományok mellett méltó dicsekedéssel említi tisztelt tudósítónk, hogy az egyház által az emeletes közép tanoda épülete 4 diszes tanteremmel nagyobbított s a szükségesekkel felszereltetett. Két leányiskola 4 nagy teremmel építettett a város különböző részein, ezen kívül felszereltetett a múlt évben (1877) 3,500 frton vásárolt ház és telek a szükségelt tanszerekkel és az őszre tanító is választatott. A városi testület 5000 frtot, a közbirtokosság 7000 frtot adott iskolák és egy lelkészi lak építésére. Ily nagyszerű áldozatkészségnek örvendetes eredménye aztán az, hogy míg 1850 előtt a kisujszállási fi- és leányiskolákban összesen 9, jelenben 19 tanító működik.

(—s) **Taneszközök.** A párisi kiállításról 60 láda taneszköz érkezett Budapestre. Szapáry Gyula gróf, a magyar kiállítási bizottság elnöke vásárolta e taneszközöket az állam költségén. A szállítmány közszemlére állittatik ki a Köztelken, az országos gazdasági és tanszermuzeumban.

Az 1879-ik évi katonai schematismus szerint a közös hadseregben a tábori papság áll: 1 apostoli tábori vicariusból, 1 tábori consistorialis igazgatóból, 2 táb. consist. titkárból, 18 katonapapból, — végre nagy számú lekipásztor- és káplánból. Ez utóbbiak közt vannak a protestánsok és zsidók papjai.

A „Magyar Állam“ című ultramontán lap, közölvén a közoktatási miniszternek 1878. decz. 8 án kelt 99,116. sz. a. rendeletét, mely a sárospataki helv. hitv. gymnasiumtól kiállított 3 rendbeli érettségi bizonyítványt érvénytelennek nyilvánít, felhasználja az alkalmat, hogy a protestáns iskolákra kisebbitő megjegyzéseket tegyen. Nem ismerjük ugyan az érvényteleneknek nyilvánított bizonyítványok ügyét s így a sárospataki gymnasium igazgatóságának eljárása felől sem jót, sem rosszat nem mondhatunk; de a vádat, mely az érettségi bizonyítványokkal való botránys visszaélés miatt az összes protestáns iskolák ellen emeltetik, még abban az esetben is visszautasítanók, ha a nevezett iskolák közül egy megrovás alá eshetik.

Egy régi magyar templom Boszniában. Zvornikból írják, hogy a zvorniki parancsnoknak az újévi tisztelgés alkalmával egy török papokból álló küldöttség egy okmányt adott át, mely által egy zvorniki mecset önként visszaadassék eredeti rendeltetésének, mint Mátyás király által épített magyar katolikus templom.

A legrégebb szerb evangelium. Az occupáló hadtest egyik tagja Szerajevóban egy régi bibliát fedezett fel, mely utóbb Novakovics Stojan szerb tudós közvetítésével a bel-

grádi nemzeti muzeumba jutott. A mű cyrill betűkkel van írva pergamenre s nagy negyedréte alakban nyulbörbe van kötve. Novakovics állítása szerint Nemanis Save (1169—1237) korából való, minden esetre annak szenttétele előtt, mivel a biblia végén levő naptárból a szent divatos neve hiányzik. Ha ez áll, a lehet a legrégebb szerb evangelium, mert az eddig ismert legrégebb csak a 13-ik századból való.

Érdekes felfedezést tett Mihálf József szarvasi főgymnasiumi tanár és könyvtárnok ur a főgymnasium könyvtárában. Ugyanis a mint régi könyvek rendezésével volt elfoglalva, egyiknek tömött s foszladozó tábláján sajtóságos góth betűket vett észre, s a mint a táblát szétszedé, egy nagy becsű s igen ritka XVI. századbeli magyar nyomtatványra s egy igen diszes iniciálékkal készült pergamen írásra talált, melyeket a könyvkötő annak idején a könyvtábla kitöltéséhez használt fel. — (Szarvasi ujság).

Egy német lap szerint Luther mansfeldi házá, mely a reformátor utódainak birtokában maradt, egy bizonyos egyén megvevén, korcsmává akarja alakítani. Föltámadván egyesek kebelében a kegyelet érzete, egy bizottság alakult oly célból, hogy tőkét gyűjt a ház megvásárlására és megőrzésére s így megmenti azt a kegyeletlen kezekbe jutástól.

Szerkesztői üzenet.

Kisujszállásra. Az érdekes közleményt a lap csekély tere miatt teljes szövegében nem közölhetjük, miért is szíves köszönetünk mellett becses elnézését kérjük.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **Jóó István.**

Főmunkatársak:

Tóth Sámuel.

Békési Gyula.

Pályázati hirdetés.

A konyári ref. egyházban állandósított alfitanitóságra ezennel pályázat hirdettetik.

Fizetés: Két szobából álló lakás udvarral, 200 oszt. frt., 20 köböl rozs, minden tanítványtól 100 eső tengeri, a tanítványok száma pedig 50—60. Télben a tanító szobája fűtésére elegendő szalma és egy öl fa beszállítva. Elegendő örletés. Hat vékás őszi, hat vékás tavaszi föld megszántva, a tanító által adandó maggal bevetve. A föld adóját az egyház fizeti.

Kötelessége: két alsó osztály vezetése az egyházkerületi tanterv szerint, a felsőbb fitanító hivatálos elfoglalásakor a templomban énekvezetés. Okleveles pályázók folyamodványai folyó évi február 23-ig a ref. lelkészi hivatalhoz küldendők Konyárra (u. p. Derecske.)

Az állomás ápril elsején elfoglalandó.